



Khorasan Razavi Chamber  
of Commerce Industries,  
Mines and Agriculture

# KAZAKHSTAN & IRAN



International  
Trade Analysis



اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی  
خراسان رضوی

## عنوان: تحلیل و ارزیابی راهبردی تجارت با قزاقستان

(دیپلماسی اقتصادی - توسعه تجارت)

تهیه شده در امور بین الملل



|                             |                 |
|-----------------------------|-----------------|
| کشور قزاقستان               | حوزه مورد بررسی |
| تحلیلی - توصیفی             | نوع گزارش       |
| سال ۲۰۲۶-۲۰۱۰ میلادی        | دوره مورد بررسی |
| ۰۵۰۴-۰۷۰۱                   | کد گزارش        |
| تابستان ۱۴۰۵                | تاریخ انتشار    |
| ۰۵۱-۳۲۲۵۲۰۹۱-۲۲۰            | تلفن تماس       |
| so.international@mccima.net | رایانامه        |

## فهرست

|                                                                |    |
|----------------------------------------------------------------|----|
| خلاصه مدیرتی.....                                              | ۴  |
| ۱. شناسنامه عمومی و ساختار کلان اقتصادی قزاقستان.....          | ۵  |
| ۱-۱. شاخصهای کلیدی اقتصادی.....                                | ۵  |
| ۲-۱. ثبات و سیاستهای پولی: نرخ ارز، بانک مرکزی و نرخ بهره..... | ۶  |
| ۳-۱. جغرافیای اقتصادی: مراکز تجاری، بنادر و مناطق آزاد.....    | ۷  |
| ۲. تحلیل ساختار تجارت خارجی کشور هدف.....                      | ۹  |
| ۲-۱. تراز تجاری و روند ۵ ساله مبادلات.....                     | ۹  |
| ۲-۲. شرکای تجاری اصلی.....                                     | ۱۰ |
| ۳. ارزیابی پتانسیلها و مکملهای تجاری دوجانبه.....              | ۱۴ |
| ۳-۱. تحلیل پتانسیل صادراتی و مزیتهای نسبی.....                 | ۱۴ |
| ۳-۲. خدمات فنی و مهندسی.....                                   | ۱۵ |
| ۳-۳. کشت فراسرزمینی و امنیت غذایی.....                         | ۱۵ |
| ۳-۴. سرمایه‌گذاریهای مشترک صنعتی.....                          | ۱۶ |
| ۳-۵. پروژههای تحقیق و توسعه مشترک.....                         | ۱۸ |
| ۳-۶. همکاریهای ترانزیتی و کریدوری.....                         | ۱۸ |
| ۴. بررسی چارچوبهای قانونی، مقررات و تعرفهها.....               | ۱۹ |
| ۴-۱. رژیم تعرفه‌ای.....                                        | ۱۹ |
| ۴-۲. موانع غیرتعرفه‌ای.....                                    | ۱۹ |
| ۴-۳. قوانین ثبت شرکت و سرمایه‌گذاری خارجی.....                 | ۲۰ |
| ۴-۴. رویه‌های گمرکی و ترخیص کالا.....                          | ۲۰ |
| ۵. تحلیل زیرساختهای لجستیک، زنجیره تأمین و بانکی.....          | ۲۱ |
| ۵-۱. کانالهای لجستیکی و حمل‌ونقل.....                          | ۲۱ |
| ۵-۲. هزینه‌ها و زمان تقریبی حمل کالا.....                      | ۲۲ |
| ۵-۳. چالش‌های ترانزیتی اصلی.....                               | ۲۲ |
| ۵-۴. کانالهای مالی و بانکی.....                                | ۲۳ |
| ۶. تحلیل بازار، رقبا و رفتار مصرف‌کننده.....                   | ۲۴ |

|                                                                                   |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------|----|
| ۶-۱. تحلیل رقبا .....                                                             | ۲۴ |
| ۶-۲. رفتار و فرهنگ مصرف کننده .....                                               | ۲۴ |
| ۷. تحلیل ریسک و راهکارهای ورود به بازار .....                                     | ۲۵ |
| ۷-۱. ماتریس SWOT: بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای حضور در این بازار ..... | ۲۵ |
| ۷-۲. ارزیابی ریسک‌ها .....                                                        | ۳۲ |
| ۷-۳. نقشه راه اجرایی .....                                                        | ۳۳ |
| منابع .....                                                                       | ۳۴ |

## خلاصه مدیرتی

قزاقستان، نهمین کشور وسیع جهان و بزرگ‌ترین اقتصاد آسیای مرکزی، با موقعیت ترانزیتی منحصربه‌فرد خود در میانه جاده ابریشم، به‌عنوان پل ارتباطی شرق و غرب و دروازه ورود به بازار ۵۰۰ میلیون مصرف‌کننده منطقه اوراسیا شناخته می‌شود. این کشور که پس از فروپاشی شوروی، با تکیه بر ذخایر عظیم نفت، گاز، اورانیوم و فلزات، مسیر تحول از یک اقتصاد سوسیالیستی به مدلی بازارمحور با درآمد متوسط رو به بالا را پیموده است، امروز در آستانه تحولی تاریخی قرار دارد. استراتژی بلندمدت «قزاقستان-۲۰۵۰» که توسط نورسلطان نذربایف تدوین شده، چشم‌انداز روشنی برای تنوع‌بخشی اقتصادی، کاهش وابستگی به نفت و ورود به جمع ۳۰ کشور توسعه‌یافته جهان ترسیم کرده است.

اقتصاد قزاقستان در سال‌های اخیر عملکردی چشمگیر داشته است. رشد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۲۴ به ۵ درصد و در سال ۲۰۲۵ به ۶.۲ درصد رسید که عمدتاً ناشی از افزایش تولید نفت و گسترش فعالیت‌های غیرنفتی بوده است. درآمد سرانه در سال ۲۰۲۴ به بیش از ۱۴,۰۰۰ دلار آمریکا افزایش یافته و نرخ بیکاری در حدود ۴.۷ درصد باقی مانده است. با وجود چالش‌هایی مانند تورم (۸.۶ درصد در سال ۲۰۲۴ و بیش از ۱۲ درصد در سال ۲۰۲۵) و نوسانات ارزی، ذخایر ارزی قابل توجه و صندوق ملی به‌عنوان سپر محافظ در برابر شوک‌های خارجی عمل می‌کنند. بدهی خارجی قزاقستان حدود ۵۷.۱ درصد تولید ناخالص داخلی است که در سطح قابل قبولی قرار دارد.

بر اساس پیش‌بینی صندوق بین‌المللی پول و بانک توسعه آسیایی، رشد اقتصادی قزاقستان در سال‌های ۲۰۲۶ و ۲۰۲۷ به ترتیب به ۴.۴ و ۴.۲ درصد کاهش خواهد یافت و نرخ تورم تا سال ۲۰۲۷ به حدود ۱۰ درصد خواهد رسید. با این حال، عضویت قزاقستان در اتحادیه اقتصادی اوراسیا، دسترسی ترجیحی به بازار ۱۸۰ میلیون نفری روسیه، بلاروس، ارمنستان و قرقیزستان را برای سرمایه‌گذاران فراهم کرده و این کشور را به دروازه‌ای برای ورود به این بازار بزرگ تبدیل ساخته است.

قزاقستان با داشتن ۲۱۰ میلیون هکتار اراضی کشاورزی و تولید بیش از ۵۲ درصد از صادرات خود در بخش نفت خام، بزرگ‌ترین تولیدکننده اورانیوم جهان با سهم بیش از ۴۰ درصد از تولید جهانی است. همچنین حدود نیمی از ۵۴ ماده معدنی حیاتی که در فهرست وزارت کشور ایالات متحده برای سال ۲۰۲۵ قرار گرفته را دارا می‌باشد. برنامه ملی زیرساخت تا سال ۲۰۲۹ با سرمایه‌گذاری ۴۰.۱ تریلیون تنگه در ۲۰۴ پروژه زیرساختی و مرکز مالی بین‌المللی آستانه با نظام حقوقی مستقل مبتنی بر حقوق عرفی انگلستان، بستر مناسبی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی فراهم کرده‌اند.

خراسان رضوی با دارا بودن ۵۰ شهرک و ناحیه صنعتی، دو منطقه ویژه اقتصادی، پنج گمرک فعال و ۳۰۰ کیلومتر مرز مشترک با کشورهای آسیای میانه، به‌عنوان دروازه طبیعی ورود به بازار قزاقستان شناخته می‌شود. شهرستان‌های مشهد، نیشابور، سبزوار، تربت حیدریه، خواف و قوچان هر یک با مزیت‌های منحصربه‌فرد در حوزه‌های کشاورزی، صنعت و معدن، می‌توانند نقش کلیدی در تأمین نیازهای قزاقستان ایفا کنند. منطقه ویژه اقتصادی سرخس با دسترسی به راه‌آهن

سرخس-مشهد و نزدیکی به مرز ترکمنستان، بستری ایده‌آل برای توسعه تجارت با قزاقستان و کشورهای آسیای میانه فراهم کرده است.

قزاقستان امروز، بیش از هر زمان دیگری، تشنه همکاری با شرکای بین‌المللی است که بتوانند فراتر از تأمین کالا، به انتقال فناوری، سرمایه‌گذاری مشترک و ایجاد ارزش افزوده در داخل این کشور کمک کنند. چهار حوزه اصلی برای همکاری شامل خدمات فنی و مهندسی، کشت فراسرزمینی و امنیت غذایی، سرمایه‌گذاری‌های مشترک صنعتی، و پروژه‌های تحقیق و توسعه مشترک در حوزه هوش مصنوعی و اقتصاد دیجیتال قابل شناسایی است. خراسان رضوی با برخورداری از صنایع پیشرفته در حوزه‌های تجهیزات پزشکی، داروسازی، صنایع غذایی، پتروشیمی، ماشین‌سازی و فناوری اطلاعات، می‌تواند نقشی تعیین‌کننده در تحقق اهداف توسعه‌ای قزاقستان ایفا کند.

این گزارش در هفت بخش تخصصی، از شناسنامه اقتصادی و تحلیل ساختار تجارت خارجی گرفته تا بررسی چارچوب‌های قانونی، زیرساخت‌های لجستیک و بانکی، تحلیل بازار و رقبا و در نهایت ارزیابی ریسک و نقشه راه اجرایی، تصویری کامل و کاربردی از فرصت‌های تجاری با قزاقستان ارائه می‌دهد.

## ۱. شناسنامه عمومی و ساختار کلان اقتصادی قزاقستان

### ۱-۱. شاخصهای کلیدی اقتصادی

قزاقستان نهمین کشور بزرگ جهان، بزرگترین اقتصاد منطقه آسیای مرکزی است. این کشور پس از فروپاشی شوروی، با تکیه بر منابع عظیم نفت، گاز، اورانیوم و فلزات، مدل اقتصادی خود را از یک جمهوری سوسیالیستی به یک اقتصاد بازار محور با درآمد متوسط رو به بالا تبدیل کرده است. استراتژی بلندمدت "قزاقستان-۲۰۵۰" که توسط رهبر وقت این کشور، نورسلطان نظربایف، تدوین شد، چشم انداز ورود این کشور به جمع ۳۰ کشور توسعه‌یافته جهان را ترسیم کرده است.

### رشد، تورم، اشتغال و بدهی

اقتصاد قزاقستان در سال‌های اخیر رشد چشمگیری را تجربه کرده است. رشد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۲۴ به ۵ درصد و در سال ۲۰۲۵ به ۶.۲ درصد رسید که عمدتاً ناشی از افزایش تولید نفت و رشد بخش غیرنفتی بوده است. با این حال، این رشد با نشانه‌های آشکاری از "داغ شدن بیش از حد" اقتصاد همراه بوده است. محرک‌های اصلی رشد اقتصادی بالا، هزینه‌های دولت، اعطای تسهیلات یارانه‌ای به بخش‌های خاص و افزایش بدهی خانوارها بوده است. تورم به عنوان یکی از چالش‌های اصلی اقتصاد قزاقستان باقی مانده است. نرخ تورم در پایان سال ۲۰۲۴ حدود ۸.۶ درصد بود، اما در سال ۲۰۲۵ به بیش از ۱۲ درصد افزایش یافت. این افزایش عمدتاً ناشی از افزایش قیمت مواد غذایی، افزایش قیمت‌های جهانی و سیاست‌های مالی انبساطی دولت بوده است. بانک مرکزی قزاقستان برای مهار تورم، نرخ

بهره اصلی خود را در اواخر سال ۲۰۲۵ به ۱۸ درصد افزایش داد. با این حال، این اقدام به دلیل ناکارآمدی مکانیسم انتقال سیاست پولی به بانک‌های تجاری، تأثیر محدودی بر کاهش نرخ وام‌دهی داشته است.

نرخ بیکاری در قزاقستان پایین و حدود ۴.۷ درصد است. با این حال، این نرخ نشان‌دهنده بهره‌وری کامل نیروی کار نیست و چالش‌هایی نظیر تطابق نداشتن مهارت‌های فارغ‌التحصیلان با نیازهای بازار کار و اشتغال در بخش‌های کم‌بازده همچنان وجود دارد.

درآمد سرانه در سال‌های اخیر روندی صعودی داشته و در سال ۲۰۲۴ به بیش از ۱۴,۰۰۰ دلار آمریکا رسیده است. اما این درآمد عمدتاً ناشی از درآمدهای نفتی بوده و به طور عادلانه توزیع نشده است. شاخص جینی درآمد حدود ۲۹ برآورد شده که حکایت از نابرابری متوسط در توزیع درآمد دارد.

بدهی خارجی قزاقستان نسبت به تولید ناخالص داخلی حدود ۵۷.۱ درصد است که با وجود افزایش، همچنان در سطح قابل قبولی قرار دارد. با این حال، وابستگی شدید اقتصاد به قیمت نفت و هزینه‌های بالای بهره‌برداری از میادین، این بدهی را آسیب‌پذیر می‌کند. ذخایر ارزی بانک مرکزی و صندوق ملی به عنوان یک سپر محافظ در برابر شوک‌های خارجی عمل می‌کنند.

جدول ۱: پیش‌بینی شاخص‌های کلان اقتصادی قزاقستان

| منبع                 | شاخص                     | ۲۰۲۴  | ۲۰۲۵  | ۲۰۲۶ پیش‌بینی | ۲۰۲۷ پیش‌بینی |
|----------------------|--------------------------|-------|-------|---------------|---------------|
| صندوق بین‌المللی پول | رشد GDP واقعی            | ۵.۰٪  | ۶.۲٪  | ۴.۴٪          | ۴.۲٪          |
|                      | نرخ تورم (میانگین)       | ۸.۷٪  | ۱۱.۴٪ | ۱۰.۷٪         | ۱۰.۰٪         |
|                      | بدهی ناخالص دولت (GDP %) | ۲۴.۴٪ | ۲۵.۲٪ | ۲۷.۵٪         | ۲۸.۸٪         |
| بانک توسعه آسیایی    | رشد GDP واقعی            | ۵.۰٪  | ۶.۲٪  | ۴.۴٪          | ۴.۲٪          |
|                      | نرخ تورم (میانگین)       | ۸.۷٪  | ۱۱.۴٪ | ۱۰.۷٪         | ۱۰.۰٪         |

## ۲-۱. ثبات و سیاست‌های پولی: نرخ ارز، بانک مرکزی و نرخ بهره

سیاست ارزی قزاقستان بر اساس یک نظام شناور مدیریت شده استوار است. با این حال، مداخلات بانک مرکزی در بازار ارز برای جلوگیری از نوسانات شدید، به ویژه در زمان بحران‌ها (مانند کاهش قیمت نفت یا تحریم‌های روسیه) همچنان ادامه دارد.

نرخ بهره اصلی در سال ۲۰۲۵ به ۱۸ درصد افزایش یافت تا تورم فزاینده را مهار کند. با این حال، چالش اصلی بانک مرکزی، انتقال ضعیف سیاست پولی است. به دلیل وجود نقدینگی اضافی در سیستم بانکی و ارائه وام‌های یارانه‌ای توسط



دولت، افزایش نرخ بهره نتوانسته است به طور کامل نرخ وام‌دهی بانک‌های تجاری را افزایش دهد و این موضوع اثربخشی سیاست‌های انقباضی را کاهش داده است.

نرخ ارز (تنگه) در برابر دلار آمریکا در سال‌های اخیر روند کاهشی تدریجی داشته است که بخشی از آن به دلیل کسری حساب جاری و خروج سرمایه است. در سال ۲۰۲۵، تنگه با کاهش شدیدتری مواجه شد که بانک مرکزی را مجبور به مداخله برای جلوگیری از بی‌نظمی بازار کرد. با این حال، سیاست رسمی کشور، حفظ یک نرخ ارز شناور و تعیین آن بر اساس عرضه و تقاضا در بازار است.

### ۳-۱. جغرافیای اقتصادی: مراکز تجاری، بنادر و مناطق آزاد

#### مراکز اصلی تجاری و پایتخت اقتصادی

آلماتی: این شهر به عنوان پایتخت اقتصادی و قطب تجاری و مالی قزاقستان محسوب می‌شود. تمرکز شرکت‌های چندملیتی، بانک‌ها و مراکز تجاری در این شهر، آن را به ورودی اصلی سرمایه‌گذاران خارجی تبدیل کرده است. بورس اوراق بهادار قزاقستان و بسیاری از دفاتر نمایندگی شرکت‌های بین‌المللی در آلماتی مستقر هستند.

آستانه (پایتخت سیاسی): این شهر به عنوان پایتخت سیاسی و اداری کشور، میزبان نهادهای دولتی، سفارت‌ها و رویدادهای مهم بین‌المللی مانند نمایشگاه EXPO ۲۰۱۷ است. زیرساخت‌های مدرن و برنامه‌های ویژه اقتصادی، آن را به یک قطب رو به رشد تبدیل کرده است.

#### بنادر مهم: کریدورهای ترانزیتی

قزاقستان به عنوان یک کشور محصور در خشکی، برای دسترسی به آب‌های آزاد و بازارهای جهانی به بنادر دریای خزر وابسته است. دو بندر اصلی این کشور عبارتند از:

بندر آکتاو: مهم‌ترین و بزرگترین بندر قزاقستان در دریای خزر است. این بندر به عنوان دروازه‌ای برای ارتباط با کشورهای قفقاز، خاورمیانه و اروپا عمل می‌کند و بخش اعظم صادرات نفت و محصولات فلزی از این مسیر انجام می‌شود.

بندر کوریک: یک بندر نسبتاً جدید و استراتژیک که در نزدیکی آکتاو ساخته شده است. این بندر عمدتاً برای حمل و نقل کالاهای فله و ترانزیت کانتینری توسعه یافته و به عنوان بخشی از کریدور میانی برای کاهش وابستگی به مسیرهای روسیه، اهمیت حیاتی یافته است.



## مناطق ویژه اقتصادی و صنعتی

قزاقستان برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه صنایع خاص، شبکه‌ای از ۱۴ منطقه ویژه اقتصادی و ۵۰ منطقه صنعتی ایجاد کرده است. این مناطق با ارائه معافیت‌های مالیاتی و گمرکی، سرمایه‌گذاران را ترغیب می‌کنند.

جدول ۲: تحلیل مهم‌ترین مناطق ویژه اقتصادی قزاقستان

| نام منطقه                   | شهر/استان | تمرکز اصلی                                       | مزایای کلیدی                                                                                  | حجم و نوع تجارت                                                                                                   |
|-----------------------------|-----------|--------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| آستانه - شهر جدید           | آستانه    | توسعه شهری، املاک و مستغلات، گردشگری تجاری       | معافیت از مالیات بر درآمد، زمین و مالیات بر دارایی تا ۲۰۶۶                                    | جذب سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیرساختی و ساختمانی مرتبط با پایتخت                                                 |
| پارک فناوری اطلاعاتی آلماتی | آلماتی    | فناوری اطلاعات (IT)، توسعه نرم‌افزار، مراکز داده | معافیت‌های مالیاتی، رژیم ویزای ساده برای متخصصان خارجی، زیرساخت‌های ارتباطی پیشرفته           | صادرات خدمات نرم‌افزاری و جذب استارت‌آپ‌های خارجی                                                                 |
| بندر ویژه آکتاو             | آکتاو     | لجستیک، حمل و نقل دریایی، تجارت ترانزیتی         | موقعیت استراتژیک در کریدور ترانزیتی، معافیت از عوارض گمرکی برای کالاهای ترانزیتی و مواد اولیه | حجم بالای تردد کانتینر و صادرات نفت خام و محصولات فلزی از این مسیر (حدود ۸۰٪ صادرات نفت از این بندر انجام می‌شود) |
| پارک ملی نفت و گاز          | آتیرائو   | صنایع پتروشیمی، فرآوری نفت و گاز                 | دسترسی به مواد اولیه (نفت و گاز)، معافیت‌های مالیاتی، زیرساخت‌های بندری مجاور (بندر آکتاو)    | صادرات محصولات پتروشیمی مانند پلی‌اتیلن و پلی‌پروپیلن به بازارهای منطقه‌ای و جهانی                                |
| تورکستان                    | تورکستان  | گردشگری، صنایع دستی، فرآوری محصولات کشاورزی      | منطقه آزاد برای گردشگری، تسهیلات ویژه برای هتل‌سازی و خدمات گردشگری                           | جذب گردشگران داخلی و خارجی (به ویژه از کشورهای همسایه) و صادرات محصولات کشاورزی فرآوری‌شده                        |

پیش‌بینی‌های صندوق بین‌المللی پول و بانک توسعه آسیایی نشان می‌دهد که رشد اقتصادی قزاقستان در سال‌های ۲۰۲۶ و ۲۰۲۷ با کاهش مواجه خواهد شد و به حدود ۴.۲ تا ۴.۴ درصد خواهد رسید. این کاهش به دلیل افت تولید نفت، سیاست‌های انقباضی بانک مرکزی و کاهش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی پیش‌بینی می‌شود. نرخ تورم نیز کماکان بالاتر از هدف ۵ درصدی بانک مرکزی باقی خواهد ماند و انتظار می‌رود تا سال ۲۰۲۷ به حدود ۱۰ درصد کاهش یابد.

## نقش قزاقستان در تجارت جهانی و کریدورهای بین‌المللی

قزاقستان به عنوان یک بازیکن کلیدی در تجارت بین‌المللی، به ویژه در حوزه انرژی و ترانزیت کالا، ایفای نقش می‌کند.

تولیدکننده بزرگ اورانیوم: این کشور بزرگترین تولیدکننده اورانیوم در جهان است که ۳۹٪ از تولید جهانی را به خود اختصاص داده و نقشی حیاتی در زنجیره تأمین انرژی هسته‌ای جهان ایفا می‌کند.

قطب صادرات نفت و گاز: با داشتن ذخایر عظیم نفت و گاز، قزاقستان یکی از تأمین‌کنندگان اصلی انرژی برای اروپا و چین محسوب می‌شود. اگرچه عمده صادرات نفت از طریق خط لوله خزر به روسیه انجام می‌شود، این کشور به دنبال تنوع‌بخشی به مسیرهای صادراتی خود از طریق دریای خزر (کریدور میانی) است.

کریدور ترانزیتی جاده ابریشم جدید: موقعیت جغرافیایی منحصر به فرد قزاقستان در میانه جاده ابریشم تاریخی، آن را به یک کریدور ترانزیتی حیاتی بین چین و اروپا تبدیل کرده است. پروژه‌های عظیمی مانند کریدور حمل و نقل غرب اروپا - غرب چین و توسعه بنادر خزر، در راستای تبدیل این کشور به یک هاب لجستیکی منطقه‌ای و کاهش وابستگی به مسیرهای روسیه در حال اجرا هستند. این امر قزاقستان را به پل ارتباطی شرق و غرب تبدیل کرده است.

عضویت در اتحادیه اقتصادی اوراسیا: عضویت در این اتحادیه، دسترسی ترجیحی به بازار ۱۸۰ میلیون نفری روسیه، بلاروس، ارمنستان و قرقیزستان را برای سرمایه‌گذاران فراهم می‌کند و قزاقستان را به دروازه‌ای برای ورود به این بازار بزرگ تبدیل ساخته است.

## ۲. تحلیل ساختار تجارت خارجی کشور هدف

### ۲-۱. تراز تجاری و روند ۵ ساله مبادلات

تراز تجاری جمهوری قزاقستان در بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۶ همواره مثبت بوده است، هرچند که این مازاد تجاری روندی کاهشی را طی می‌کند. بالاترین سطح مازاد تجاری قزاقستان در سال ۲۰۲۲ و به میزان ۱۵.۱ درصد از تولید ناخالص داخلی ثبت شده است که عمدتاً ناشی از افزایش بی‌سابقه قیمت نفت خام به دنبال تهاجم روسیه به اوکراین بود. این مازاد تجاری چشمگیر در سال ۲۰۲۳ به ۶.۷ درصد GDP کاهش یافت و پیش‌بینی می‌شود که این روند نزولی تا سال ۲۰۲۶ ادامه یابد و مازاد تجاری به حدود ۴.۸ درصد GDP برسد.

عوامل متعددی در کاهش مازاد تجاری قزاقستان نقش داشته‌اند که مهم‌ترین آنها کاهش قیمت‌های جهانی نفت است. بر اساس گزارش صندوق بین‌المللی پول، قیمت نفت برنت از ۹۹.۸ دلار در سال ۲۰۲۲ به ۶۲.۱ دلار در سال ۲۰۲۶

کاهش خواهد یافت البته این پیش‌بینی مبتنی بر سناریوی پایه (بدون شوک‌های ژئوپلیتیکی مانند جنگ احتمالی ایران و آمریکا) است که به معنای کاهش ۳۸ درصدی قیمت این کالای استراتژیک در بازه پنج ساله است. با توجه به اینکه نفت خام حدود ۵۲ درصد از کل صادرات قزاقستان را تشکیل می‌دهد، هرگونه کاهش قیمت نفت به طور مستقیم بر درآمدهای صادراتی و تراز تجاری تأثیر منفی می‌گذارد.

عامل دوم و بسیار مهم در کاهش مازاد تجاری، رشد چشمگیر واردات است. گزارش بانک جهانی به صراحت اشاره می‌کند که واردات در ۹ ماهه اول ۲۰۲۳ نسبت به سال قبل ۲۴.۶ درصد افزایش یافت که ناشی از تقاضای داخلی قوی و افزایش صادرات به روسیه بود. این رشد شدید واردات عمدتاً به دلیل سیاست‌های مالی انبساطی دولت قزاقستان برای تحریک اقتصاد و سرمایه‌گذاری‌های کلان زیرساختی در پروژه‌هایی مانند میدان نفتی تنگیز و کریدورهای ترانزیتی بوده است. همچنین، تهاجم روسیه به اوکراین و تحریم‌های غرب علیه روسیه، الگوی تجارت منطقه را به شدت تغییر داده و قزاقستان را به یک کریدور وارداتی برای کالاهای تحریم‌شده به مقصد روسیه تبدیل کرده است.

طبق مستندات دفتر سرویس تجاری ایالات متحده در آلمانی به یکی از مهم‌ترین آسیب‌پذیری‌های ساختاری اقتصاد قزاقستان اشاره می‌کند که وابستگی شدید به خط لوله خزر است که حدود ۸۰ درصد از صادرات نفت خام این کشور را از طریق خاک روسیه حمل می‌کند. این وابستگی شدید، قزاقستان را در برابر شوک‌های ژئوپلیتیکی و اختلالات احتمالی در مسیرهای صادراتی، به شدت آسیب‌پذیر کرده است. به همین دلیل، قزاقستان به دنبال تنوع‌بخشی به مسیرهای صادراتی خود از طریق توسعه کریدور میانی و سرمایه‌گذاری در بنادر آکتاو و کوریک در دریای خزر است.

با وجود تمام این چالش‌ها، حساب جاری قزاقستان که نشان‌دهنده تفاوت بین کل صادرات و واردات کالاها، خدمات و نقل و انتقالات است، کماکان در سال‌های ۲۰۲۴ تا ۲۰۲۶ مثبت باقی خواهد ماند، اما از مازاد ۳.۵ درصدی GDP در سال ۲۰۲۲ به کسری ۳.۳ درصدی در سال ۲۰۲۳ تبدیل شده است. پیش‌بینی می‌شود که این کسری تا سال ۲۰۲۶ به حدود ۴.۳ درصد GDP افزایش یابد. این تغییر نشان‌دهنده فشارهای ساختاری بر اقتصاد قزاقستان است که برای حفظ تعادل خارجی خود، نیازمند اجرای سیاست‌های تنوع‌بخشی به صادرات غیرنفتی و کاهش وابستگی به واردات در بخش‌های استراتژیک مانند دارو، تجهیزات پزشکی، ماشین‌آلات کشاورزی و صنعتی می‌باشد.

## ۲-۲. شرکای تجاری اصلی

ساختار شرکای تجاری قزاقستان نشان‌دهنده یک سیاست تجاری چندوجهی است که در آن ایتالیا، چین و روسیه به عنوان سه ضلع اصلی مثلث تجاری این کشور ایفای نقش می‌کنند.

در حوزه صادرات، ایتالیا با سهم ۲۳ درصد و ارزش ۱۸.۶ میلیارد دلار، بزرگترین مقصد صادراتی قزاقستان محسوب می‌شود که نشان‌دهنده نقش کلیدی این کشور در تأمین انرژی اروپا است. چین با سهم ۱۸ درصد و ارزش ۱۴.۹ میلیارد دلار در رتبه دوم قرار دارد که عمدتاً ناشی از صادرات نفت خام، سنگ آهن و فلزات غیرآهنی است. روسیه با سهم ۱۲

درصد و ارزش ۹.۵ میلیارد دلار، سومین مقصد صادراتی است، هرچند که تحریم‌های غرب علیه روسیه این رابطه را تحت تأثیر قرار داده است. هلند و فرانسه نیز به ترتیب با سهم ۶ و ۵ درصد، عمدتاً به عنوان مسیرهای ترانزیتی نفت و گاز به بازارهای اروپایی عمل می‌کنند.

در حوزه واردات، روسیه با سهم ۳۱ درصد و ارزش ۱۸.۳ میلیارد دلار، اولین و بزرگترین تأمین‌کننده کالاهای وارداتی قزاقستان است. این وابستگی شدید (حدود یک سوم کل واردات) یک آسیب‌پذیری جدی محسوب می‌شود، به ویژه با توجه به تحریم‌های بین‌المللی علیه روسیه و نوسانات نرخ ارز روبل، چین با سهم ۲۵ درصد و ارزش ۱۵.۲ میلیارد دلار در رتبه دوم قرار دارد و کالاهای متنوعی از جمله ماشین‌آلات، الکترونیک، منسوجات و خودرو را صادر می‌کند. آلمان (۵ درصد، ۲.۸ میلیارد دلار)، ایالات متحده آمریکا (۴ درصد، ۲.۳ میلیارد دلار) و کره جنوبی (۳ درصد، ۱.۹ میلیارد دلار) به ترتیب در رتبه‌های سوم تا پنجم قرار دارند که عمدتاً کالاهای با ارزش افزوده بالا مانند ماشین‌آلات دقیق، تجهیزات پزشکی و خودرو را تأمین می‌کنند.

جنگ روسیه و اوکراین و تحریم‌های مرتبط، تجارت و زنجیره‌های تأمین قزاقستان را مختل کرده است. در پاسخ، این کشور سیاست خارجی چندوجهی خود را تقویت می‌کند تا وابستگی به روسیه و چین را کاهش دهد و روابط خود را با شرکای تجاری جایگزین مانند ایالات متحده و اتحادیه اروپا عمیق‌تر سازد.

#### پنج شریک اول صادراتی قزاقستان (۲۰۲۴)

جدول ۲: پنج شریک اول صادراتی قزاقستان (۲۰۲۴)

| رتبه | کشور           | ارزش صادرات (میلیارد دلار) | سهم از کل |
|------|----------------|----------------------------|-----------|
| ۱    | ایتالیا        | ۱۸.۶                       | ۲۳٪       |
| ۲    | چین            | ۱۴.۹                       | ۱۸٪       |
| ۳    | فدراسیون روسیه | ۹.۵                        | ۱۲٪       |
| ۴    | هلند           | ۵.۳                        | ۶٪        |
| ۵    | فرانسه         | ۳.۷                        | ۵٪        |

منبع: [www.intracen.org](http://www.intracen.org)

## پنج شریک اول وارداتی قزاقستان (۲۰۲۴)

جدول ۳: پنج شریک اول وارداتی قزاقستان (۲۰۲۴)

| رتبه | کشور                | ارزش واردات (میلیارد دلار) | سهم از کل |
|------|---------------------|----------------------------|-----------|
| ۱    | روسیه               | ۱۸.۳                       | ۳۱٪       |
| ۲    | چین                 | ۱۵.۲                       | ۲۵٪       |
| ۳    | آلمان               | ۲.۸                        | ۵٪        |
| ۴    | ایالات متحده آمریکا | ۲.۳                        | ۴٪        |
| ۵    | کره جنوبی           | ۱.۹                        | ۳٪        |

منبع: [www.intracen.org](http://www.intracen.org)

## ۲-۳. سبد کالایی واردات و صادرات: تحلیل کدهای HS شش رقمی

جدول ۴. ده کالای عمده صادراتی قزاقستان (بر اساس ارزش سال ۲۰۲۴)

| کد HS  | شرح کالا                                                                                                        | ارزش (دلار) |
|--------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------|
| ۲۷۰۹۰۰ | روغن ها؛ روغن های نفتی و روغن های حاصل از کانی های قیری، خام                                                    | ۴۲۳۱۴۹۴۵۰۵۹ |
| ۲۸۴۴۱۰ | اورانیوم طبیعی و ترکیبات، آلیاژها، دیسپرسیون ها، محصولات سرامیکی و مخلوط های حاوی اورانیوم طبیعی یا ترکیبات آن  | ۳۴۲۸۴۲۷۱۲۸  |
| ۲۶۰۳۰۰ | سنگ های معدنی مس و کنسانتره های آن                                                                              | ۳۰۶۸۳۲۲۷۵۶  |
| ۷۴۰۳۱۱ | مس؛ تصفیه شده، کار نشده، کاتد و بخش های کاتد                                                                    | ۲۸۴۰۴۶۵۵۰۸  |
| ۷۲۰۲۴۱ | فروآلیاژها، فروکروم، حاوی برحسب وزن بیش از ۴ درصد کربن                                                          | ۱۷۵۳۸۱۵۸۵۳  |
| ۲۷۱۱۲۱ | گازهای نفتی و سایر هیدروکربورهای گازی؛ در حالت گازی، گاز طبیعی                                                  | ۱۶۲۵۲۶۲۹۸۲  |
| ۱۰۰۱۹۹ | غلات؛ گندم . مخلوط گندم و چاودار، غیر گندم دوروم، غیر بذری                                                      | ۱۶۰۱۹۱۳۱۷۸  |
| ۲۷۱۰۱۹ | روغن نفتی یا معدنی قیردار غیر خام، فاقد بایودیزل و پسماند، حاوی ۷۰٪ روغن نفتی، غیر از روغن ها و فرآورده های سبک | ۱۰۵۴۱۷۵۸۷۹  |
| ۷۱۰۶۹۱ | نقره، خام (غیر از پودر)                                                                                         | ۶۴۲۱۵۳۰۰۹   |
| ۱۱۰۱۰۰ | آرد گندم یا مسلین                                                                                               | ۵۷۹۶۷۳۱۹۱   |

منبع: [www.intracen.org](http://www.intracen.org)

## جدول ۵. ده کالای عمده وارداتی قزاقستان (بر اساس ارزش سال ۲۰۲۴)

| کد HS  | شرح کالا                                                                                                                                         | ارزش (دلار) |
|--------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------|
| ۸۸۰۲۴۰ | هواپیماهای با وزن خالی بیش از ۱۵'۰۰۰ کیلوگرم (به جز هلیکوپتر، کشتی هوایی و پهپاد)                                                                | ۱۷۱۰۹۶۲۰۰۰  |
| ۳۰۰۴۹۰ | داروهای درمانی یا پیشگیری، دوزبندی شده یا بسته‌بندی برای فروش (به جز آنتی‌بیوتیک، هورمون، آکالوئید، ویتامین، ضد مالاریا و کیت‌های آزمایش بالینی) | ۱۲۷۶۷۳۹۰۰۰  |
| ۸۷۰۳۲۳ | خودروهای سواری زیر ۱۰ نفر با موتور بنزینی، حجم ۱۵۰۰ تا ۳۰۰۰ سی‌سی (به جز وسایل برفی و خودروهای خاص ردیف ۸۷۰۳۱۰)                                  | ۱۱۰۶۵۰۸۰۰۰  |
| ۸۷۰۷۱۰ | بدنه خودروهای سواری (حمل و نقل افراد)                                                                                                            | ۱۰۵۹۴۹۱۰۰۰  |
| ۸۵۱۷۱۳ | گوشی هوشمند (تلفن همراه) برای شبکه‌های بی‌سیم                                                                                                    | ۱۰۲۲۷۶۰۰۰۰  |
| ۲۷۱۱۲۱ | گاز طبیعی به حالت گازی                                                                                                                           | ۷۷۰۶۵۹۰۰۰   |
| ۸۴۰۷۳۴ | موتور بنزینی پیستونی برای وسایل نقلیه فصل ۸۷، با حجم بیش از ۱۰۰۰ سی‌سی                                                                           | ۵۷۴۱۱۱۰۰۰   |
| ۲۸۴۴۲۰ | پلوتونیم و ترکیبات، آلیاژها و محصولات، ۲۳۵-U اورانیوم غنی شده<br>سرامیکی حاوی آن‌ها (مربوط به یورواتم)                                           | ۵۴۸۱۶۴۰۰۰   |
| ۲۷۱۰۱۹ | روغن‌های نفتی متوسط و فرآورده‌های قیری، بدون بیودیزل (سایر موارد)                                                                                | ۵۴۶۶۳۴۰۰۰   |
| ۷۱۰۸۱۲ | طلای خام (شامل روکش پلاتین) برای مقاصد غیرپولی (به جز پودری)                                                                                     | ۵۴۱۰۹۲۰۰۰   |

منبع: [www.intracen.org](http://www.intracen.org)

بر اساس داده‌های مرکز تجارت بین‌الملل، سبد صادراتی قزاقستان به شدت بر منابع طبیعی متمرکز است. نفت خام با کد تعرفه ۲۷۰۹۰۰ و ارزش ۴۲.۳ میلیارد دلار، بیش از ۵۲ درصد از کل صادرات را تشکیل می‌دهد. اورانیوم طبیعی، سنگ‌های معدنی مس و مس تصفیه‌شده در رتبه‌های بعدی قرار دارند و مجموعاً بیش از ۶۵ درصد از صادرات کشور را به خود اختصاص داده‌اند. اگرچه گندم و آرد گندم نشان‌دهنده جایگاه قزاقستان به عنوان یکی از تولیدکنندگان بزرگ غلات جهان است، اما نبود کالاهای صنعتی با ارزش افزوده بالا در سبد صادراتی، نشان از اقتصاد تک‌محصولی و وابسته به خام‌فروشی دارد.

واردات قزاقستان در سال ۲۰۲۴ نشان‌دهنده وابستگی شدید این کشور به کالاهای با فناوری بالا و سرمایه‌بر است. هواپیماهای مسافری با ۱.۷ میلیارد دلار، داروهای انسانی با ۱.۲۷ میلیارد دلار و خودروهای سواری با ۱.۱ میلیارد دلار، سه قلم عمده وارداتی هستند که فقدان صنایع داخلی در این حوزه‌ها را آشکار می‌سازند.

گوشی‌های هوشمند (۱۰۲ میلیارد دلار)، بدنه خودرو (۱۰۵ میلیارد دلار) و موتورهای بنزینی (۵۷۴ میلیون دلار) نشان‌دهنده وابستگی در زنجیره تأمین قطعات و کالاهای فناورانه است. همچنین واردات گاز طبیعی (۷۷۰ میلیون دلار) و فرآورده‌های نفتی میانی (۵۴۶ میلیون دلار) با وجود تولید داخلی، بیانگر محدودیت‌های پالایشگاهی است.

قزاقستان در چهار حوزه کلیدی به شدت به واردات وابسته است: صنعت هوانوردی، داروسازی، خودروسازی و کالاهای فناورانه. این الگو، اقتصاد کشور را در برابر نوسانات ارزی و اختلالات زنجیره تأمین آسیب‌پذیر کرده و استراتژی توسعه صنعتی قزاقستان بر کاهش این وابستگی‌ها متمرکز شده است.

### ۳. ارزیابی پتانسیل‌ها و مکمل‌های تجاری دوجانبه

#### ۳-۱. تحلیل پتانسیل صادراتی و مزیت‌های نسبی

بر اساس داده‌های مرکز تجارت بین‌الملل و گزارش راهنمای تجاری کشور قزاقستان، اقتصاد این کشور به شدت بر صادرات مواد خام متکی است و نفت خام بیش از ۵۲ درصد از کل صادرات را تشکیل می‌دهد. با این حال، گزارش راهنمای تجاری ایالات متحده به وضوح اشاره می‌کند که قزاقستان در حال تغییر مسیر راهبردی خود است و تنوع‌بخشی به اقتصاد را به عنوان یک اولویت کلیدی دنبال می‌کند. سند استراتژی "قزاقستان-۲۰۵۰" نیز بر گذار از اقتصاد وابسته به نفت به سمت مدلی مبتنی بر دانش و فناوری تأکید دارد و بخش خصوصی را موتور محرک توسعه معرفی می‌کند. این تغییر رویکرد، نقطه آغازین تحلیل پتانسیل‌های تجاری دوجانبه محسوب می‌شود.

قزاقستان در سه حوزه کلیدی دارای مزیت نسبی آشکار است. نخست، بخش انرژی و منابع معدنی است که شامل نفت، گاز، اورانیوم و فلزات اساسی می‌شود. بر اساس گزارش بیانیه سرمایه‌گذاری وزارت امور خارجه ایالات متحده، مجموع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در قزاقستان تا اول ژانویه ۲۰۲۵ به ۱۶۶ میلیارد دلار رسیده است که سهم ایالات متحده ۴۰.۱ میلیارد دلار برآورد شده است. دوم، بخش معادن و فلزات که سهم آن بیش از ۱۲ درصد از تولید ناخالص داخلی و یک سوم صادرات را تشکیل می‌دهد و حجم سرمایه‌گذاری خارجی در این بخش به ۳ میلیارد دلار رسیده است. سوم، بخش کشاورزی که با وجود بهره‌مندی از ۲۱۰ میلیون هکتار اراضی کشاورزی، تنها حدود ۳۰ درصد از این اراضی تحت تولید فعال قرار دارد و ظرفیت بالایی برای توسعه نشان می‌دهد.

نکته حائز اهمیت، موقعیت راهبردی قزاقستان در زمینه مواد معدنی حیاتی است. قزاقستان بزرگترین تولیدکننده اورانیوم جهان با سهم بیش از ۴۰ درصد از تولید جهانی است و حدود نیمی از ۵۴ ماده معدنی حیاتی که در فهرست وزارت کشور ایالات متحده برای سال ۲۰۲۵ قرار گرفته است را دارا می‌باشد. این شامل مس، سرب، نقره، سیلیکون، آلومینیوم و عناصر خاکی کمیاب می‌شود که برای گذار انرژی و صنایع پیشرفته حیاتی هستند.



## بررسی مکمل‌های اقتصادی و زمینه‌های همکاری

چهار حوزه اصلی برای همکاری فراتر از تبادل کالا قابل شناسایی است:

### ۳-۲. خدمات فنی و مهندسی

قزاقستان برای تحقق اهداف صنعتی‌سازی خود، به شدت نیازمند انتقال فناوری و خدمات مهندسی پیشرفته است. سند "قزاقستان-۲۰۵۰" به صراحت بر جذب سرمایه‌گذاران خارجی به شرط انتقال فناوری‌های مدرن برای استخراج و فرآوری تأکید دارد. در بخش انرژی، با توجه به هدف‌گذاری افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر به ۵۰ درصد تا سال ۲۰۵۰ و برنامه‌های احداث نیروگاه‌های هسته‌ای جدید، نیاز به خدمات مهندسی به طور قابل توجهی افزایش یافته است. همچنین حدود ۹۰ درصد از تجهیزات پزشکی و داروهای مصرفی قزاقستان از طریق واردات تأمین می‌شود، که زمینه مناسبی برای ارائه خدمات فنی و مهندسی در حوزه تجهیزات بیمارستانی و داروسازی ایجاد کرده است.

خراسان رضوی با دارا بودن صنایع پیشرفته در حوزه تجهیزات پزشکی، داروسازی و صنایع غذایی، می‌تواند به عنوان یک شریک استراتژیک در تأمین نیازهای فنی و مهندسی قزاقستان ایفای نقش کند. بر اساس گزارش عملکرد وزارت صنعت، معدن و تجارت در سال ۱۴۰۳، استان خراسان رضوی در زمینه صنایع غذایی و آشامیدنی، تولید مواد و محصولات شیمیایی و تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی دارای مزیت صادراتی است. همچنین گروه صنایع پالایشگاهی و پتروشیمی کشور که سهم حدود ۴۶ درصدی در سبد صادراتی دارد، می‌تواند با تکیه بر ظرفیت‌های پتروشیمی خراسان (مانند پتروشیمی خراسان در نیشابور)، نیازهای قزاقستان در حوزه مواد شیمیایی آلی و پلیمری را تأمین کند.

### ۳-۳. کشت فراسرزمینی و امنیت غذایی

قزاقستان با اجرای برنامه «سفارش سرمایه‌گذاری»، ۲۰۲ پروژه را در ۱۲ حوزه کشاورزی برای کاهش وابستگی به واردات تعریف کرده است. این برنامه در واقع یک ابتکار عمل دولتی است که طی آن، دولت ابتدا کالاهای پرمصرف و وارداتی را شناسایی می‌کند، سپس از سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی دعوت می‌کند تا با احداث کارخانه‌های جدید، نیاز کشور را از طریق تولید داخل تأمین کنند؛ درست مثل این که دولت یک «سفارش بزرگ» به بازار میدهد و سرمایه‌گذاران برای پر کردن این سفارش، پروژه تعریف میکنند. بر اساس گزارش راهنمای تجاری ایالات متحده، محصولات با وابستگی وارداتی بالا عبارتند از: گوشت مرغ (واردات ۲۱ درصد)، پنیر و پنیر کوتاژ (۴۸ درصد)، شکر (۳۳ درصد)، فرآورده‌های گوشتی سوسیس (۴۰ درصد) و محصولات شیلات (۶۷ درصد). بر اساس داده‌های ارائه‌شده در گزارش پایش و رصد تجارت خارجی ایران، سهم بخش کشاورزی از صادرات غیرنفتی کشور حدود ۷۰۷ درصد بوده و ارزش صادرات محصولات کشاورزی ایران در سال ۱۴۰۳ حدود ۳۰۴ میلیارد دلار برآورد شده است.

خراسان رضوی با برخورداری از ظرفیت‌های ویژه کشاورزی، می‌تواند نقش مهمی در تأمین نیازهای غذایی قزاقستان ایفا کند. شهرستان‌های مختلف استان دارای پتانسیل‌های منحصربه‌فردی هستند. شهرستان تربت حیدریه با بیشترین اراضی کشت زعفران، شهرستان خواف با تولیدات متنوع کشاورزی شامل گندم، جو، پنبه، چغندر قند و محصولات جالیزی، و شهرستان قوچان با تولید انگور، گندم، سیب‌زمینی، جو، ذرت و عدس، هر یک می‌توانند به عنوان قطب‌های تأمین محصولات کشاورزی برای بازار قزاقستان عمل کنند.

با توجه به اینکه بخش عمده واردات کالاهای اساسی قزاقستان از کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا تأمین می‌شود، ایران و به ویژه خراسان رضوی با موقعیت مرزی و دسترسی به کریدورهای ترانزیتی (از جمله منطقه ویژه اقتصادی سرخس و کریدور ریلی سرخس-مشهد)، می‌توانند جایگزین مناسبی برای تأمین کنندگان فعلی باشند. همچنین سند استراتژی ۲۰۵۰ بر توسعه کشاورزی و افزایش سهم آن در GDP به میزان ۵ برابر تا سال ۲۰۵۰ تأکید دارد که این امر فرصت‌های سرمایه‌گذاری گسترده‌ای را برای فعالان اقتصادی خراسان در حوزه کشت فراسرزمینی، ایجاد زنجیره تأمین محصولات کشاورزی و احداث واحدهای فرآوری در قزاقستان فراهم می‌کند.

### ۳-۴. سرمایه‌گذاری‌های مشترک صنعتی

رویدادهای اخیر نشان‌دهنده عزم قزاقستان برای توسعه مشارکت‌های صنعتی فراتر از تجارت ساده کالا است. بیش از ۶۳۰ شرکت آمریکایی در قزاقستان فعال هستند و مجموع سرمایه‌گذاری آمریکا از مرز ۱۰۰ میلیارد دلار عبور کرده است. قزاقستان با اجرای برنامه «سفارش سرمایه‌گذاری»، ۲۰۲ پروژه را در ۱۲ حوزه کشاورزی (شامل گوشت مرغ، شکر، پنیر، فرآوری غلات، میوه و سبزیجات) برای کاهش وابستگی به واردات تعریف کرده است.

خراسان رضوی با برخورداری از ۵۰ شهرک و ناحیه صنعتی و دو منطقه ویژه اقتصادی، ظرفیت بالایی برای سرمایه‌گذاری مشترک دارد. خراسان رضوی با ۵۸۴ پروانه بهره‌برداری صادره، رتبه دوم کشور را از این حیث دارد. شهرستان‌های مستعد برای سرمایه‌گذاری مشترک صنعتی-کشاورزی با قزاقستان بر اساس مزیت‌های اعلام شده در گزارش موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی وزارت صمت عبارتند از:

مشهد: با تولید گندم، چغندر قند، خربزه و زعفران و دارا بودن مزیت در صنایع غذایی، شیمیایی، فلزات اساسی، ماشین‌آلات و تجهیزات پزشکی، می‌تواند تجهیزات فرآوری زعفران و محصولات غذایی فرآوری‌شده مورد نیاز پروژه‌های کشاورزی قزاقستان را تأمین کند.

نیشابور: با تولید پنبه، حبوبات، انواع میوه و صیفی‌جات و دارا بودن مزیت در صنایع غذایی، نساجی، فلزات اساسی و ماشین‌آلات، می‌تواند ماشین‌آلات فرآوری پنبه و حبوبات را برای کاهش وابستگی قزاقستان به واردات این محصولات ارائه دهد.

چناران: با تولید سیب، گندم، چغندر، گوجه‌فرنگی و ذرت و دارا بودن مزیت در صنایع غذایی، شیمیایی، ماشین‌آلات و کانی‌های غیرفلزی، پتانسیل تأمین تجهیزات گلخانه‌ای، آبیاری قطره‌ای و خطوط فرآوری گوجه‌فرنگی (رب و کنسانتره) را دارد.

سبزوار: با تولید زعفران، پسته، زیره و آلو و دارا بودن مزیت در صنایع غذایی، شیمیایی، فلزات اساسی و ماشین‌آلات، می‌تواند تجهیزات بسته‌بندی و فرآوری خشکبار و زعفران را برای پروژه‌های کشاورزی قزاقستان تأمین نماید.

تربت حیدریه: با تولید زعفران (پایتخت زعفران جهان)، پسته، بادام، گردو و خشکبار و دارا بودن مزیت در صنایع غذایی، شیمیایی، کانی‌های غیرفلزی و ماشین‌آلات، پتانسیل تأمین تجهیزات سورتینگ و بسته‌بندی محصولات کشاورزی را برای قزاقستان دارد.

تربت جام: با تولید خربزه، زعفران، گوجه‌فرنگی، هندوانه، پیاز، سیب‌زمینی و صیفی‌جات و دارا بودن مزیت در صنایع غذایی، شیمیایی و کانی‌های غیرفلزی، می‌تواند خطوط فرآوری گوجه‌فرنگی (رب و کنسانتره) و بسته‌بندی محصولات جالیزی را تأمین کند.

قوچان: با تولید انگور، گندم، سیب‌زمینی، جو، ذرت و عدس و دارا بودن مزیت در صنایع غذایی، شیمیایی، کاغذ و ماشین‌آلات، پتانسیل تأمین تجهیزات فرآوری انگور (کشمش و شیر) و نشاسته‌سازی از سیب‌زمینی را برای قزاقستان دارد.

گناباد: با تولید زعفران، انار، پسته، زردآلو، انگور و زیره و دارا بودن مزیت در صنایع غذایی، شیمیایی، کانی‌های غیرفلزی و ماشین‌آلات، می‌تواند تجهیزات فرآوری و بسته‌بندی زعفران، انار و پسته را برای پروژه‌های کشاورزی قزاقستان تأمین نماید.

همچنین سرمایه‌گذاری‌های کلیدی بین قزاقستان و شرکت‌های آمریکایی نشان می‌دهد که قزاقستان به دنبال شرکای صنعتی است که بتوانند علاوه بر تأمین کالا، به انتقال فناوری و ایجاد ارزش افزوده در داخل این کشور کمک کنند. بر اساس گزارش راهنمای تجاری ایالات متحده، قرارداد ۴.۲ میلیارد دلاری شرکت Wabtec با قزاقستان برای تأمین لوکوموتیوهای آمریکایی (بزرگترین قرارداد تجهیزات ریلی در تاریخ این شرکت) و سرمایه‌گذاری ۱.۱ میلیارد دلاری شرکت Cove Capital برای احداث کارخانه فرآوری تنگستن و عناصر خاکی کمیاب از جمله این همکاری‌هاست. خراسان رضوی با توجه به وجود معادن غنی (شامل سنگ آهن، مس، کرومیت، سنگ تزئینی، طلا، منگنز، سرب و روی) و صنایع معدنی، می‌تواند در حوزه سرمایه‌گذاری مشترک در بخش فرآوری مواد معدنی با قزاقستان همکاری کند.

### ۳-۵. پروژه‌های تحقیق و توسعه مشترک

مرکز مالی بین‌المللی آستانه به‌عنوان یک حوزه قضایی مستقل با ساختار حقوقی مبتنی بر حقوق عرفی انگلستان، زمینه را برای همکاری‌های فناورانه در حوزه هوش مصنوعی، فین‌تک و اقتصاد دیجیتال فراهم کرده است. قزاقستان با شرکت‌هایی مانند متا برای توسعه مدل هوش مصنوعی به زبان قزاقی همکاری کرده و استارلینک نیز برای گسترش اینترنت ماهواره‌ای در این کشور حضور دارد.

قزاقستان در سال ۲۰۲۵ رتبه ۳۴ را در شاخص رقابت‌پذیری دیجیتال IMD از میان ۶۷ کشور کسب کرده است و برنامه دولت دیجیتال را با هدف ارائه ۹۳ درصد خدمات دولتی به صورت آنلاین دنبال می‌کند. همچنین بر اساس گزارش سازمان ملل، قزاقستان در شاخص توسعه دولت الکترونیک در سال ۲۰۲۴ به رتبه ۲۴ از میان ۱۹۳ کشور دست یافته است.

خراسان رضوی با دارا بودن نیروی کار ماهر و متخصص و ظرفیت‌های دانشگاهی و پژوهشی، می‌تواند در پروژه‌های تحقیق و توسعه مشترک با قزاقستان مشارکت کند. مرکز گسترش فناوری اطلاعات با کسب درآمد ۱۹,۷۶۲ میلیارد ریالی و جذب قراردادهای جدید به ارزش ۱,۸۷۰ میلیارد ریال، پروژه‌های متعددی در حوزه هوشمندسازی، اینترنت اشیا و سامانه‌های جامع تجاری اجرا کرده است. از جمله این پروژه‌ها می‌توان به راه‌اندازی بستر اینترنت اشیا در سطح شهر قم، پروژه‌های سامانه گردشگری، سامانه آموزش HSE، دامداری هوشمند مبتنی بر IOT، پشتیبانی و توسعه سامانه جامع تجارت و طراحی سامانه تهاتر کالای صنعتی (ساتکا) اشاره کرد. سازمان مدیریت صنعتی با طراحی دوره جامع Digital Mindset با رویکرد تحول دیجیتال در صنعت، برگزاری دوره‌های MBA و DBA، و چاپ ۸ کتاب در تیراژ بالا، زمینه مناسبی برای تربیت نیروی انسانی متخصص در حوزه فناوری‌های نوین فراهم کرده است.

### ۳-۶. همکاری‌های ترانزیتی و کریدوری

موقعیت جغرافیایی خراسان رضوی با ۳۰۰ کیلومتر مرز مشترک با کشورهای افغانستان و ترکمنستان و دارا بودن پنج گمرک (باجگیران، مشهد، سرخس، لطف‌آباد و دوغارون) و دو بازارچه مرزی (تایباد و باجگیران)، این استان را به یکی از مهم‌ترین کریدورهای ترانزیتی ایران تبدیل کرده است. منطقه آزاد سرخس به عنوان یکی از ۳۴ منطقه ویژه اقتصادی ایران، با دسترسی به راه‌آهن سرخس-مشهد و نزدیکی به مرز ترکمنستان، می‌تواند به عنوان دروازه ورود کالاهای ایرانی به قزاقستان و کشورهای آسیای میانه عمل کند. این منطقه با ارائه معافیت‌های گمرکی و تسهیلات ویژه، بستر مناسبی برای توسعه تجارت با کشورهای همسایه فراهم کرده است.

قزاقستان در حال توسعه کریدور ترانزیتی فراخزر به عنوان مسیری جایگزین برای کاهش وابستگی به روسیه است. این کریدور که از قزاقستان، دریای خزر، آذربایجان و گرجستان عبور می‌کند، فرصت مناسبی برای همکاری‌های ترانزیتی ایران و قزاقستان فراهم می‌کند. همچنین مأموریت تجاری کریدور میانی در سپتامبر ۲۰۲۵ با حضور هیئتی از

شرکت‌های آمریکایی در بندر آکتاو برگزار شد که نشان از علاقه واشنگتن به توسعه مسیرهای ترانزیتی جایگزین دارد. خراسان رضوی با موقعیت ویژه خود می‌تواند به عنوان یکی از حلقه‌های اتصال این کریدور به شبکه حمل و نقل ایران و کشورهای جنوب آسیا ایفای نقش کند.

## ۴. بررسی چارچوب‌های قانونی، مقررات و تعرفه‌ها

### ۴-۱. رژیم تعرفه‌ای

ساختار کلی تعرفه‌ها و مالیات‌های وارداتی قزاقستان از سال ۲۰۱۵ به عنوان عضو مؤسس اتحادیه اقتصادی اوراسیا تعرفه‌های گمرکی خود را با روسیه، بلاروس، ارمنستان و قرقیزستان هماهنگ کرده است. تعرفه‌های وارداتی از کشورهای ثالث غیر بر اساس کدهای HS و طبق تعرفه مشترک اتحادیه اعمال می‌شود. کالاهای وارداتی از اعضای EAEU معمولاً مشمول تعرفه صفر هستند.

پس از پیوستن به سازمان تجارت جهانی در سال ۲۰۱۵، تعرفه‌ها به طور قابل توجهی کاهش یافته است. نرخ متوسط تعرفه‌های اعمال شده نسبتاً پایین است و بخش قابل توجهی از خطوط تعرفه‌ای (به ویژه ماشین‌آلات، تجهیزات و برخی کالاهای صنعتی) مشمول نرخ صفر یا بسیار پایین قرار دارند.

مالیات بر ارزش افزوده و عوارض دیگر نرخ استاندارد مالیات بر ارزش افزوده در قزاقستان ۱۲ درصد است. علاوه بر VAT، برخی کالاها مشمول مالیات بر مصرف مانند مشروبات الکلی، تنباکو و محصولات انرژی بر می‌شوند. عوارض محلی و سایر مالیات‌های غیرمستقیم نیز بسته به نوع کالا اعمال می‌گردد.

معافیت‌های تعرفه‌ای در مناطق ویژه قزاقستان دارای چندین منطقه ویژه اقتصادی و منطقه صنعتی است که مشوق‌های قابل توجهی از جمله معافیت از حقوق گمرکی، VAT و مالیات بر درآمد ارائه می‌دهند. این مناطق بستر مناسبی برای سرمایه‌گذاری در بخش تولید و لجستیک فراهم کرده‌اند.

### ۴-۲. موانع غیر تعرفه‌ای

استانداردهای فنی و الزامات انطباق تمام کالاهای وارداتی مشمول مقررات فنی اتحادیه اقتصادی اوراسیا هستند. کالاهای مشمول (ماشین‌آلات، تجهیزات الکتریکی، مصالح ساختمانی، مواد غذایی، داروها و غیره) باید دارای علامت انطباق اوراسیا باشند.

الزامات بهداشتی و قرنطینه‌ای واردات محصولات کشاورزی و غذایی تابع مقررات سخت‌گیرانه بهداشتی، دامپزشکی و گیاهپزشکی است. این الزامات مطابق با موافقت‌نامه‌های SPS سازمان تجارت جهانی اعمال می‌شود.

بسته‌بندی و نشانه‌گذاری تمام کالاهای وارداتی باید برچسب‌هایی به زبان‌های قزاقی و روسی داشته باشند. اطلاعات الزامی شامل نام محصول، تولیدکننده، کشور مبدأ، تاریخ تولید و انقضاء، شرایط نگهداری و اطلاعات تغذیه‌ای است. برخی محصولات نیز نیازمند علامت EAC (گواهی انطباق با استانداردهای اتحادیه اوراسیا؛ شرط لازم برای ورود به بازار قزاقستان) هستند.

سایر محدودیت‌ها واردات و صادرات برخی کالاها (مانند آثار هنری، مواد خطرناک، تجهیزات نظامی و غیره) محدود یا ممنوع است. فرآیند تخصیص سهمیه برای برخی محصولات کشاورزی (مانند گوشت) نیز وجود دارد.

#### ۳-۴. قوانین ثبت شرکت و سرمایه‌گذاری خارجی

ثبت شرکت و انواع اشخاص حقوقی شرکت‌های خارجی برای فعالیت تجاری باید در وزارت دادگستری ثبت شوند. انواع رایج شامل شرکت با مسئولیت محدود، شرکت سهامی، شعبه و دفتر نمایندگی است. فرآیند ثبت از طریق سامانه یک پنجره انجام می‌شود، هرچند ممکن است با تأخیرهای اداری مواجه شود.

مرکز مالی بین‌المللی آستانه از سال ۲۰۱۸ فعال است و رژیم حقوقی مستقل مبتنی بر اصول حقوق عرفی انگلستان ارائه می‌دهد. شرکت‌های ثبت‌شده در مرکز مالی بین‌المللی آستانه (AIFC) از معافیت‌های مالیاتی طولانی‌مدت و تسهیلات داوری مستقل بهره‌مند می‌شوند و گزینه بسیار جذابی برای سرمایه‌گذاران خارجی محسوب می‌شود.

شرایط مالکیت خارجی مالکیت ۱۰۰ درصدی خارجی در اکثر بخش‌ها مجاز است، هرچند در برخی حوزه‌های حساس (مانند رسانه و دفاع) محدودیت وجود دارد. قانون اساسی (ماده ۶) مالکیت خصوصی و دولتی را به رسمیت می‌شناسد و از آن حمایت می‌کند.

مالکیت فکری قوانین مالکیت فکری وجود دارد، اما اجرای آن همچنان چالش‌برانگیز است. گزارش وزارت بازرگانی ایالات متحده به وجود کالاهای تقلبی و ضعف نسبی در اجرای احکام قضایی اشاره دارد. ثبت رسمی حقوق مالکیت فکری توصیه می‌شود.

قوانین کار و حضور اتباع خارجی اتباع خارجی برای اشتغال نیاز به مجوز کار و ویزای مناسب دارند. قزاقستان ویزای نئو نومد برای کارگران نیز ارائه می‌دهد.

#### ۴-۴. رویه‌های گمرکی و ترخیص کالا

اظهارنامه گمرکی باید در نقاط مجاز انجام شود. شرکت‌های خارجی معمولاً ملزم به استفاده از خدمات کارگزاران گمرکی دارای مجوز هستند. قزاقستان سامانه گمرکی نوین «Keden» را پیاده‌سازی کرده که فرآیند ترخیص را سریع‌تر کرده است.

قزاقستان از آوریل ۲۰۱۷ به سیستم ATA Carnet پیوسته است که ورود موقت کالاهای نمایشگاهی، نمونه و تجهیزات حرفه‌ای را تسهیل می‌کند.

## ۵. تحلیل زیرساخت‌های لجستیک، زنجیره تأمین و بانکی

### ۵-۱. کانال‌های لجستیکی و حمل‌ونقل

#### حمل‌ونقل ریلی

حمل‌ونقل ریلی جایگاه مرکزی در اقتصاد قزاقستان دارد و بیش از نیمی از حمل بار را به خود اختصاص داده است. طول کل خطوط راه‌آهن سراسری ۱۶ هزار کیلومتر است که از این میزان، ۱۱ هزار کیلومتر خطوط یک‌خطه (۶۸.۸ درصد)، ۵ هزار کیلومتر خطوط دوخطه (۳۱.۲ درصد) و ۴.۲ هزار کیلومتر خطوط برقی (۲۶.۳ درصد) را شامل می‌شود. سطح فرسودگی شبکه ریلی در سال ۲۰۲۳ به ۵۷ درصد رسیده است که ایمنی و سرعت حرکت را کاهش داده و باعث ایجاد ۱۱ نقطه تنگ (گلوگاه) شده است.

برای رفع این مشکلات، برنامه تعمیر ۱۱ هزار کیلومتر از مسیرهای ریلی تا سال ۲۰۲۹ در دستور کار قرار گرفته است. پروژه‌های کلیدی شامل احداث خط دوم در مسیر «دوستیک - موینتی» (۸۳۶ کیلومتر)، احداث خط جدید «باختی - آیاغوز» (۲۷۲ کیلومتر) و ساخت خط دوربرگردان آلماتی است. هدف اصلی، افزایش ظرفیت کریدور ترانس‌خزر است.

#### حمل‌ونقل جاده‌ای

طول کل جاده‌های عمومی در قزاقستان ۱۵۶ هزار کیلومتر است که شامل ۲۵ هزار کیلومتر جاده‌های بین‌المللی و جمهوری، ۷۰ هزار کیلومتر جاده‌های استانی و منطقه‌ای و ۶۱ هزار کیلومتر شبکه معابر شهری می‌شود. کریدورهای کلیدی مانند بزرگراه «اروپای غربی - چین غربی» فعال هستند.

بر اساس طرح زیرساخت ملی، پروژه‌های اولویت‌دار شامل بازسازی کریدور «مرکز-جنوب» (قراغندی - بالقاش - آلماتی)، بازسازی جاده «تالدیقورغان - کالباتاو - اوسکمن» و ساخت دوربرگردان شیمکنت است.

#### حمل‌ونقل دریایی

قزاقستان دارای سه بندر دریایی در دریای خزر است: بندر آکتائو با ظرفیت سالانه ۲۱ میلیون تن، بندر کوریک با پایانه کشتیرانی با ظرفیت ۱.۱ میلیون تن، و بندر بائوتینو. پروژه‌های توسعه‌ای تا ۲۰۲۹ شامل ایجاد هاب کانتینری در بندر آکتائو (تکمیل ۲۰۲۵-۲۰۲۴)، احداث ترمینال دریایی چندمنظوره «سارژا» در بندر کوریک (۲۰۲۸-۲۰۲۴) و لایروبی حوضچه بنادر است. هدف نهایی افزایش ظرفیت بنادر و ظرفیت کانتینری است. چالش‌هایی نظیر فرسودگی تجهیزات بارگیری و اسکله‌های بندر آکتائو همچنان پابرجاست.

## حمل و نقل هوایی

قزاقستان دارای ۲۴ فرودگاه فعال و استاندارد است که ۱۸ تای آنها به پروازهای بین‌المللی و ۶ تای دیگر به خدمات منطقه‌ای اختصاص دارد. ناوگان هوایی این کشور شامل ۹۴۷ فروند هواپیما در ثبت دولتی است که از این تعداد، ۹۶ فروند به حمل و نقل مسافر فعال هستند. برنامه‌های توسعه تا سال ۲۰۲۹ شامل بازسازی باند پرواز و ترمینال فرودگاه شیمکنت، نوسازی تجهیزات در ۱۴ فرودگاه منطقه‌ای و به‌روزرسانی ناوگان هوایی می‌شود. با این حال، فرسودگی قابل توجه تجهیزات ویژه فرودگاهی به عنوان چالش اصلی مطرح است.

### ۵-۲. هزینه‌ها و زمان تقریبی حمل کالا

قزاقستان به دلیل موقعیت محصور در خشکی و توپوگرافی متنوع، هزینه‌های ترانزیت و حمل و نقل نسبتاً بالایی دارد. با این حال، توسعه کریدور ترانس‌خزر به‌عنوان مسیر جایگزین مهم، فرصت کاهش زمان و هزینه حمل بار بین اروپا و چین را فراهم کرده است.

گزارش بانک جهانی نیز بر بهبود شاخص عملکرد لجستیک قزاقستان تأکید دارد، هرچند همچنان نیاز به ارتقای بیشتر زیرساخت‌ها و تسهیل تجارت وجود دارد. قزاقستان همچنین در حال افزایش نقش خود به‌عنوان تأمین‌کننده انرژی و مواد معدنی برای بازارهای منطقه‌ای است.

نقاط مرزی، گمرکات فعال و چالش‌های ترانزیتی

بر اساس برنامه ملی زیرساخت قزاقستان تا ۲۰۲۹، توسعه نقاط مرزی، افزایش ظرفیت تردد و کاهش زمان ترخیص کالا در اولویت قرار دارد. هدف اصلی، تقویت کریدورهای ترانزیتی و بهبود اتصال منطقه‌ای است.

### ۵-۳. چالش‌های ترانزیتی اصلی

فرسودگی شبکه ریلی: سطح فرسودگی به ۵۷ درصد رسیده و ۱۱ نقطه تنگ (گلوگاه) با ظرفیت محدود وجود دارد که سرعت و حجم حمل را کاهش می‌دهد.

فرسودگی بنادر: تأسیسات بارگیری، اسکله‌ها و تجهیزات بندر آکتائو فرسوده هستند و محدودیت سرمایه‌گذاری در نوسازی، چالش جدی ایجاد کرده است.

چالش‌های جاده‌ای: رشد سریع تعداد وسایل نقلیه و افزایش بار ترافیکی بر روی شبکه جاده‌ای فشار وارد کرده است.

چالش‌های فرودگاهی: فرسودگی قابل توجه تجهیزات ویژه فرودگاهی، ایمنی و قابلیت عملیات در شرایط جوی نامساعد را تحت تأثیر قرار داده است.



وابستگی ژئوپلیتیکی: بر اساس گزارش ۲۰۲۵ صندوق بین‌المللی پول، ۸۰ درصد نفت خام قزاقستان از طریق خط لوله کاسپین (CPC) و از خاک روسیه صادر می‌شود. این وابستگی ریسک‌های اختلال ترانزیتی و تحریم‌های ثانویه را افزایش داده است. جنگ روسیه و اوکراین باعث اختلال در مسیرهای سنتی شد و قزاقستان را به سمت تنوع‌بخشی جدی به کریدور ترانس‌خزر سوق داد.

## ۴-۵. کانال‌های مالی و بانکی سیستم بانکی و نظارت

سیستم بانکی قزاقستان تحت نظارت بانک ملی قزاقستان به‌عنوان بانک مرکزی و سازمان تنظیم و توسعه بازار مالی فعالیت می‌کند. پنج بانک بزرگ بخش عمده دارایی‌های بانکی را در اختیار دارند. شاخص‌های سلامت بانکی تا نوامبر ۲۰۲۵ نشان‌دهنده وضعیت نسبتاً مطلوب است: نسبت کفایت سرمایه ۱۹۶ درصد و نسبت وام‌های غیرجاری ۳۰۲ درصد. با وجود رشد اعتبارات مصرفی، سیستم بانکی انعطاف‌پذیر ارزیابی می‌شود.

چالش‌هایی نظیر تأثیر تحریم‌های روسیه بر برخی بانک‌ها (از جمله شعب بانک‌های روسی) وجود دارد.

## مکانیزم‌های تسویه مالی و ارتباط با شبکه‌های بین‌المللی

قزاقستان از سال ۱۹۹۶ به ماده ۸ موافقتنامه صندوق بین‌المللی پول ملحق شده است. شرکت‌های ثبت‌شده در مرکز مالی بین‌المللی آستانه از محدودیت‌های ارزی معاف هستند و سیستم قضایی مستقل مبتنی بر حقوق عرفی انگلستان دارند. بانک‌های آمریکایی مانند Citi و JP Morgan Chase حضور یا روابط کارگزاری فعال دارند. سیستم‌های پرداخت نوین نیز در حال توسعه هستند.

## ریسک‌های ارزی و تحریم

اقتصاد قزاقستان با چالش‌های متعددی در حوزه ارز و تجارت خارجی مواجه است. بانک ملی این کشور برای مهار نوسانات نرخ تنگه، اقدام به مداخله در بازار ارز کرده است، هرچند تورم بالا همچنان یکی از موانع اصلی ثبات اقتصادی به شمار می‌رود. در بخش صادرات، وابستگی شدید به خط لوله کاسپین (CPC) برای انتقال نفت، ریسک‌های ژئوپلیتیکی قابل توجهی ایجاد کرده است. همچنین، ارتباطات تجاری نزدیک با روسیه، احتمال اعمال تحریم‌های ثانویه علیه قزاقستان را افزایش داده است. در حوزه مقررات ارزی، سقف خرید ارز برای اشخاص حقوقی و الزامات گزارش دهی ارزی همچنان پابرجاست و شرکت‌های خارجی ملزم به استفاده از کارگزاران گمرکی دارای مجوز هستند.

## ۶. تحلیل بازار، رقبا و رفتار مصرف کننده

### ۶-۱. تحلیل رقبا

اقتصاد قزاقستان همچنان وابسته به بخش نفت و گاز است، هرچند گزارش صندوق بین المللی پول نشان دهنده تلاش برای کاهش این وابستگی و افزایش نقش بخش خصوصی است. شرکت های دولتی و شبه دولتی حضور گسترده ای در بخش های کلیدی (نفت، انرژی، حمل و نقل، مخابرات) دارند که باعث ایجاد شرایط نابرابر برای بخش خصوصی شده و رشد بهره وری را محدود کرده است.

کسب و کارهای کوچک و متوسط در حال گسترش هستند و عمدتاً در خدمات، خرده فروشی و کشاورزی فعال اند، اما با چالش هایی مانند دسترسی محدود به تأمین مالی و مقررات پیچیده مواجه هستند.

### رقبای خارجی

روسیه: به عنوان بزرگ ترین شریک تجاری و عضو EAEU، از مزیت تعرفه صفر، نزدیکی جغرافیایی و هماهنگی استانداردها برخوردار است.

چین: با سرمایه گذاری سنگین در زیرساخت ها و عرضه کالاهای ارزان، حضور قوی در بخش الکترونیک، پوشاک و مصالح ساختمانی دارد.

اروپا: شرکت های اروپایی در بخش های ماشین آلات صنعتی، تجهیزات پزشکی و کالاهای باکیفیت برتر حضور دارند. تحریم های روسیه و اختلال در مسیرهای سنتی، فرصت هایی برای شرکت های دیگر ایجاد کرده است.

### رقبای داخلی

شرکت های دولتی و هلدینگ های بزرگ مانند سامروک-قزینا در بخش های استراتژیک تسلط دارند. این حضور، رقابت را محدود کرده و نوآوری را کاهش داده است. گزارش بانک جهانی بر لزوم کاهش اندازه و میزان دخالت دولتی برای توسعه بخش خصوصی تأکید دارد.

## ۶-۲. رفتار و فرهنگ مصرف کننده

### ترجیحات فرهنگی

روابط شخصی و اعتماد در فرهنگ کسب و کار قزاقستان بسیار مهم است. انتخاب شریک محلی معتبر یکی از عوامل کلیدی موفقیت است. مصرف کنندگان به برندهای معتبر و باکیفیت علاقه دارند، اما به قیمت نیز حساس هستند.

### حساسیت به قیمت و کیفیت

مصرف‌کنندگان به دنبال تعادل بین قیمت و کیفیت هستند. کالاهای چینی و روسی در بخش‌های ارزان بازار غالب‌اند، در حالی که محصولات اروپایی و آمریکایی در بخش‌های premium و باکیفیت موفق‌تر عمل می‌کنند.

## کانال‌های توزیع

سنتی: شبکه توزیع‌کنندگان محلی، عمده‌فروشان و خرده‌فروشان همچنان نقش اصلی را دارد.

مدرن: تجارت الکترونیک رشد قابل توجهی داشته و پلتفرم‌هایی مانند Kasperski.kz نقش مهمی ایفا می‌کنند. نفوذ اینترنت بالا است و کانال‌های دیجیتال در حال گسترش هستند.

## ۷. تحلیل ریسک و راهکارهای ورود به بازار

۷-۱. ماتریس SWOT: بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای حضور در این بازار

### نقاط قوت

#### قانون اساسی جمهوری قزاقستان

- ثبات سیاسی و حاکمیت قانون
- چارچوب قانونی پیشرفته
- حقوق اساسی و آزادی‌ها
- تأمین امنیت سرمایه‌گذاری

بر اساس قانون اساسی قزاقستان، این کشور دارای نظام ریاست‌جمهوری مستقل است که رئیس‌جمهور آن نماد وحدت مردم و ضامن قانون اساسی و حقوق شهروندان محسوب می‌شود. قانون اساسی از برتری حقوقی مطلق برخوردار بوده و معاهدات بین‌المللی مصوب، بر قوانین داخلی تقدم دارند. حقوق و آزادی‌های بشر به‌طور کامل به رسمیت شناخته شده و همه شهروندان از حقوق و فرصت‌های برابر برخوردارند. همچنین مالکیت خصوصی در کنار مالکیت دولتی محافظت شده و هیچ‌کس جز با حکم دادگاه نمی‌تواند از مال خود محروم شود.

#### گزارش سرمایه‌گذاری در قزاقستان

- موقعیت استراتژیک
- مرکز مالی بین‌المللی آستانه
- مناطق ویژه اقتصادی
- ثبات و امنیت سرمایه‌گذاری

قزاقستان در مرکز اوراسیا واقع شده و به‌عنوان کریدور ترانزیتی بین چین، روسیه، آسیای جنوبی و اروپا عمل می‌کند. مرکز مالی بین‌المللی آستانه با نظام حقوقی مستقل مبتنی بر حقوق عرفی انگلستان، دادگاه مستقل و معافیت‌های مالیاتی، بستر جذابی برای سرمایه‌گذاران خارجی فراهم کرده است. مناطق ویژه اقتصادی نیز با مشوق‌های مالیاتی و گمرکی، فرصت مناسبی برای سرمایه‌گذاری ایجاد کرده‌اند.

### صندوق بین‌المللی پول

- رشد اقتصادی پایدار
- سیستم بانکی مقاوم
- ذخایر بین‌المللی قابل توجه

بر اساس گزارش IMF، سیستم بانکی قزاقستان با نسبت کفایت سرمایه ۱۹۶ درصد و نسبت وام‌های غیرجاری ۳۲ درصد، از مقاومت مناسبی برخوردار است. بانک ملی برای کنترل نوسانات ارزی مداخله کرده است.

### استراتژی توسعه قزاقستان - ۲۰۵۰

- توسعه اقتصاد دیجیتال
- توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر
- تنوع‌بخشی اقتصادی
- چشم‌انداز بلندمدت توسعه

استراتژی قزاقستان - ۲۰۵۰ هدفگذاری کرده است که قزاقستان تا سال ۲۰۵۰ به جمع ۳۰ کشور توسعه‌یافته جهان پیوندد. این سند بر توسعه اقتصاد دیجیتال، انرژی‌های تجدیدپذیر و تنوع‌بخشی اقتصادی تأکید دارد.

### راهنمای تجاری وزارت بازرگانی ایالات متحده

- منابع طبیعی عظیم
- معادن و مواد معدنی حیاتی

- رشد طبقه متوسط

قزاقستان دارای ذخایر بزرگ نفت، گاز، اورانیوم و مواد معدنی است و به‌عنوان یکی از تولیدکنندگان عمده اورانیوم شناخته می‌شود. افزایش درآمد سرانه و رشد طبقه متوسط، تقاضا برای محصولات باکیفیت را افزایش داده است.

### طرح ملی زیرساخت قزاقستان تا ۲۰۲۹

- سرمایه‌گذاری عظیم زیرساختی
- توسعه کریدور ترانس‌خزر

طرح ملی زیرساخت شامل پروژه‌های متعدد در حوزه حمل‌ونقل، انرژی و دیجیتال است. تمرکز ویژه بر توسعه کریدور ترانس‌خزر برای کاهش وابستگی به مسیرهای سنتی وجود دارد.

### گزارش بانک جهانی:

- اصلاحات ساختاری
- توسعه بخش غیرنفتی

بر اساس گزارش بانک جهانی، قزاقستان برنامه‌های خصوصی‌سازی، بهبود محیط کسب‌وکار و توسعه بخش غیرنفتی را در دستور کار دارد.

## نقاط ضعف

### گزارش بانک جهانی:

- رکود بهره‌وری
- نابرابری درآمدی بالا
- کمبود نیروی کار ماهر
- حضور گسترده دولت

بر اساس گزارش بانک جهانی، رشد بهره‌وری کل عوامل تولید در قزاقستان کاهش یافته است. نابرابری درآمدی نیز قابل توجه است و دولت از طریق شرکت‌های شبه‌دولتی حضور گسترده‌ای در بخش‌های کلیدی اقتصاد دارد که رقابت را محدود کرده و مانع توسعه بخش خصوصی می‌شود.

### طرح ملی زیرساخت قزاقستان تا ۲۰۲۹

- فرسودگی شدید زیرساخت‌ها
- نقاط تنگ در شبکه ریلی

بر اساس طرح ملی زیرساخت قزاقستان، فرسودگی شبکه ریلی قابل توجه است و چندین نقطه تنگ (گلوگاه) در شبکه ریلی وجود دارد که ظرفیت عبور قطار را محدود کرده و هزینه‌های ترانزیت را افزایش می‌دهد.

### صندوق بین‌المللی پول

- وابستگی شدید به نفت
- نرخ بالای تورم
- کسری حساب جاری

بر اساس گزارش IMF، اقتصاد قزاقستان وابستگی قابل توجهی به بخش نفت و گاز دارد. تورم بالا و چالش‌های بودجه‌ای نیز از مسائل مهم اقتصادی هستند.

### راهنمای تجاری وزارت بازرگانی ایالات متحده

- ضعف در اجرای قوانین مالکیت فکری
- پیچیدگی قوانین گمرکی و مالیاتی

بر اساس راهنمای تجاری وزارت بازرگانی ایالات متحده، اجرای قوانین مالکیت فکری همچنان چالش‌برانگیز است. شرکت‌های خارجی ملزم به استفاده از کارگزاران گمرکی هستند و فرآیندهای گمرکی و مالیاتی پیچیده‌ای وجود دارد.

### استراتژی توسعه قزاقستان - ۲۰۵۰

- چالش‌های ساختاری در اقتصاد
- نابرابری در دسترسی به مدرنیزاسیون

استراتژی قزاقستان-۲۰۵۰ به وجود گروه‌های اجتماعی که از فرآیند مدرنیزاسیون جامانده‌اند و عدم تعادل در جامعه اشاره می‌کند.

### گزارش سرمایه‌گذاری در قزاقستان

- محدودیت‌های زیرساختی در برخی مناطق
- وابستگی به واردات در برخی بخش‌ها

قزاقستان در برخی بخش‌ها وابستگی به واردات دارد و محدودیت‌های زیرساختی در مناطق مختلف وجود دارد.

### فرصت‌ها

#### راهنمای تجاری وزارت بازرگانی ایالات متحده

- منابع طبیعی عظیم و مواد معدنی حیاتی
- رشد طبقه متوسط و تقاضای مصرفی
- توسعه تجارت الکترونیک
- موقعیت استراتژیک ترانزیتی

قزاقستان دارای ذخایر عظیم نفت، گاز، اورانیوم و مواد معدنی حیاتی (از جمله لیتیوم، تنگستن، تانتالوم، مس و عناصر کمیاب) است که برای صنایع فناوری نوین بسیار ارزشمند هستند. افزایش درآمد سرانه و رشد طبقه متوسط در شهرهای بزرگ مانند آلماتی، آستانه و شیمکنت، تقاضا برای محصولات باکیفیت، برندهای بین‌المللی و کالاهای مصرفی را افزایش داده است. همچنین رشد تجارت الکترونیک و پلتفرم‌های دیجیتال فرصت‌های جدیدی برای شرکت‌های خارجی ایجاد کرده است. موقعیت استراتژیک قزاقستان به عنوان کریدور ترانزیتی بین چین، روسیه، آسیای جنوبی و اروپا، دسترسی به بازارهای بزرگ منطقه‌ای را فراهم می‌کند.

#### طرح ملی زیرساخت قزاقستان تا ۲۰۲۹

- سرمایه‌گذاری عظیم در زیرساخت‌ها
- توسعه کریدور ترانس‌خزر

طرح ملی زیرساخت با تمرکز بر پروژه‌های حمل‌ونقل، انرژی و دیجیتال، فرصت‌های قابل توجهی برای سرمایه‌گذاری در بخش لجستیک و زیرساخت ایجاد کرده است. توسعه کریدور ترانس‌خزر هدف کاهش وابستگی به مسیرهای سنتی و افزایش ظرفیت ترانزیت را دنبال می‌کند.

### استراتژی توسعه قزاقستان - ۲۰۵۰

- تنوع‌بخشی اقتصادی
- توسعه اقتصاد دیجیتال و انرژی‌های تجدیدپذیر
- چشم‌انداز بلندمدت توسعه

استراتژی قزاقستان - ۲۰۵۰ بر تنوع‌بخشی اقتصادی، توسعه اقتصاد دیجیتال، انرژی‌های تجدیدپذیر و هدف ورود به جمع ۳۰ کشور توسعه‌یافته جهان تا سال ۲۰۵۰ تأکید دارد. این سند چارچوب بلندمدت برای رشد پایدار و کاهش وابستگی به منابع طبیعی فراهم کرده است.

### گزارش صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی

- اصلاحات ساختاری و خصوصی‌سازی
- رشد بخش غیرنفتی و SMEs

گزارش‌های IMF و بانک جهانی بر اصلاحات ساختاری، خصوصی‌سازی، بهبود محیط کسب‌وکار و افزایش نقش بخش خصوصی تأکید دارند. رشد بخش غیرنفتی و گسترش SMEs فرصت‌های مناسبی برای سرمایه‌گذاران خارجی در بخش‌های خدمات، فناوری و تولید ایجاد کرده است.

## تهدیدها

### صندوق بین‌المللی پول

- ریسک ژئوپلیتیکی و تحریم‌های ثانویه
- نوسانات قیمت نفت
- ریسک‌های مالی و بانکی
- کاهش رشد اقتصادی



بر اساس گزارش IMF، وابستگی قابل توجه به صادرات نفت از طریق خط لوله کاسپین که از خاک روسیه عبور می‌کند، ریسک‌های ژئوپلیتیکی و اختلالات ترانزیتی را افزایش داده است. جنگ روسیه و اوکراین بر مسیرهای ترانزیتی تأثیر گذاشته و قزاقستان را در معرض ریسک تحریم‌های ثانویه قرار داده است. نوسانات قیمت نفت نیز می‌تواند بر بودجه و رشد اقتصادی تأثیر منفی بگذارد. رشد سریع اعتبارات مصرفی و چالش‌های بدهی خانوارها نیز ریسک ثبات مالی را افزایش داده است.

### گزارش بانک جهانی

- تغییرات اقلیمی و کمبود آب
- ناپایداری اجتماعی

قزاقستان با چالش کمبود منابع آبی و وابستگی به رودخانه‌های فرامرزی مواجه است. گزارش بانک جهانی به نابرابری درآمدی و نارضایتی اجتماعی اشاره دارد که می‌تواند ثبات اجتماعی را تحت تأثیر قرار دهد.

### راهنمای تجاری وزارت بازرگانی ایالات متحده

- رقابت شدید خارجی
- محدودیت‌های ارزی
- تشدید کنترل‌های مالی و نظارتی

شرکت‌های خارجی با رقابت شدید از سوی روسیه (تعرفه صفر و نزدیکی جغرافیایی) و چین (قیمت پایین) مواجه هستند. محدودیت‌های ارزی، سقف خرید ارز و الزامات گزارش‌دهی، هزینه‌های عملیاتی را افزایش می‌دهند. پیچیدگی قوانین گمرکی و نیاز به کارگزاران گمرکی نیز از چالش‌های عملیاتی هستند.

### استراتژی توسعه قزاقستان-۲۰۵۰

- بحران ارزش‌های تمدنی
- تهدید بی‌ثباتی جدید جهانی

استراتژی قزاقستان-۲۰۵۰ به بحران ارزش‌ها در جهان و تهدید بی‌ثباتی جهانی اشاره دارد که می‌تواند بر اقتصاد قزاقستان نیز تأثیرگذار باشد.

### طرح ملی زیرساخت قزاقستان تا ۲۰۲۹

- تداوم فرسودگی زیرساخت‌ها
- ریسک قطعی انرژی و آب

فرسودگی شبکه ریلی، تجهیزات بندار و فرودگاه‌ها، ریسک تأخیر و افزایش هزینه‌ها را ایجاد کرده است. کمبود آب و چالش‌های تأمین انرژی نیز تهدیدهایی برای بخش‌های صنعتی و کشاورزی هستند.

## گزارش سرمایه‌گذاری در قزاقستان

- وابستگی به واردات در صنایع کلیدی
- فرسودگی تجهیزات صنعتی

در برخی بخش‌ها مانند صنایع سبک، وابستگی به واردات وجود دارد. فرسودگی تجهیزات صنعتی نیز رقابت‌پذیری را کاهش می‌دهد.

## ۲-۷. ارزیابی ریسک‌ها

مقدمه ورود به بازار قزاقستان به عنوان بزرگ‌ترین اقتصاد آسیای مرکزی، با وجود فرصت‌های قابل توجه، نیازمند درک عمیق از ریسک‌های سیاسی، اقتصادی و عملیاتی است.

### ریسک‌های سیاسی

قزاقستان ثبات نسبی سیاسی دارد، اما اعتراضات گذشته نشان‌دهنده نارضایتی اجتماعی از نابرابری اقتصادی و افزایش هزینه‌های زندگی بوده است. اصلاحات قانون اساسی و تمرکززدایی در حال اجرا هستند. ریسک تحریم‌های ثانویه به دلیل ارتباطات تجاری با روسیه همچنان وجود دارد و می‌تواند بر فعالیت شرکت‌های خارجی تأثیر بگذارد.

### ریسک‌های اقتصادی

اقتصاد قزاقستان به شدت تحت تأثیر نوسانات ارزی قرار دارد و بانک ملی برای کنترل نرخ تنگه مداخله کرده است. تورم بالا یکی از چالش‌های اصلی است که بر قدرت خرید مصرف‌کنندگان و هزینه‌های عملیاتی شرکت‌ها تأثیر می‌گذارد. وابستگی قابل توجه به بخش نفت و گاز و خط لوله کاسپین ریسک اختلال ترانزیتی و شوک‌های قیمتی را افزایش داده است. رشد اعتبارات مصرفی نیز چالش‌هایی برای ثبات مالی خانوارها ایجاد کرده است.

### ریسک‌های عملیاتی

بوروکراسی اداری و الزام استفاده از کارگزاران گمرکی برای شرکت‌های خارجی، فرآیندهای ورود کالا و فعالیت تجاری را پیچیده می‌کند. فرسودگی شبکه ریلی و تجهیزات بندار و فرودگاه‌ها، ریسک تأخیر در حمل‌ونقل و افزایش هزینه‌های لجستیکی را به همراه دارد. چالش‌های اجرای قوانین مالکیت فکری و کمبود نیروی کار ماهر در برخی بخش‌های فنی نیز از موانع جدی برای سرمایه‌گذاران خارجی محسوب می‌شوند.

### ۷-۳. نقشه راه اجرایی

#### فاز ۱:

مطالعه امکان‌سنجی و تحقیقات بازار.

انجام تحقیقات بازار جامع با تمرکز بر تقاضا، رقبا، رفتار مصرف‌کننده و کانال‌های توزیع.

بررسی قوانین گمرکی، مالیاتی، برچسب‌گذاری و الزامات SPS و EAC.

ارزیابی ریسک‌های ارزی، تحریم‌های ثانویه و فرسودگی زیرساخت‌ها.

تحلیل Feasibility Study فنی، مالی و عملیاتی.

#### فاز ۲:

انتخاب شریک محلی و ساختار حقوقی

شناسایی و بررسی شرکای بالقوه (توزیع‌کننده یا نماینده) با انجام Due Diligence دقیق.

ثبت شرکت در مرکز مالی بین‌المللی آستانه برای بهره‌مندی از نظام حقوقی عرفی، معافیت‌های مالیاتی و آزادی ارزی (به‌ویژه برای شرکت‌های خدماتی، فناوری و مالی).

یا ثبت شرکت با مسئولیت محدود برای فعالیتهای تولیدی و تجاری گسترده.

انعقاد قراردادهای شفاف با پوشش سراسری بازار و بندهای حمایت از مالکیت فکری.

#### فاز ۳:

راه‌اندازی عملیات و ورود اولیه.

واردات کالاهای نمونه با استفاده از کارگزاران گمرکی مجاز.

راه‌اندازی شبکه توزیع از طریق شریک محلی (عمده‌فروشان و خرده‌فروشان).

اجرای کمپین بازاریابی با تمرکز بر کیفیت، برند و خدمات پس از فروش.

حضور در نمایشگاه‌ها و استفاده از پلتفرم‌های دیجیتال مانند Kasp.kz.

#### فاز ۴:

## گسترش و بهینه‌سازی

ارزیابی عملکرد فروش، حاشیه سود و رضایت مشتری.

گسترش به شهرهای جدید (آلماتی، آستانه، شیمکنت) و افزایش سهم بازار.

بررسی سرمایه‌گذاری در مناطق ویژه اقتصادی (SEZ) برای تولید محلی.

تنوع‌بخشی محصولات بر اساس بازخورد بازار و تمرکز بر بخش‌های اولویت‌دار استراتژی ۲۰۵۰ (دیجیتال، انرژی سبز، لجستیک).

بررسی جامع ابعاد مختلف اقتصادی، تجاری، حقوقی و زیرساختی قزاقستان نشان می‌دهد که این کشور با وجود چالش‌های ساختاری، یکی از جذاب‌ترین مقاصد سرمایه‌گذاری و توسعه تجارت در منطقه اوراسیا محسوب می‌شود. آنچه قزاقستان را از سایر بازارهای منطقه متمایز می‌کند، ترکیبی از موقعیت استراتژیک، منابع طبیعی عظیم، ثبات نسبی سیاسی و اراده جدی برای تنوع‌بخشی اقتصادی است.

با این حال، ورود به این بازار بدون برنامه‌ریزی دقیق و آگاهی از ریسک‌ها، می‌تواند به شکست یا هزینه‌های سنگین منجر شود. به همین دلیل، نقشه راه اجرایی ارائه‌شده در این گزارش، یک چارچوب گام‌به‌گام و عملیاتی است که فعالان اقتصادی را از مرحله مطالعه امکان‌سنجی تا توسعه و بهینه‌سازی هدایت می‌کند.

## منابع

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خراسان رضوی. (۱۴۰۲). سند آمایش سرزمین استان خراسان رضوی. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خراسان رضوی.

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی مشهد. (۱۴۰۴). گزارش فرصت‌های تجاری و سرمایه‌گذاری خراسان رضوی و تاجیکستان. اتاق بازرگانی مشهد.

Nazarbayev, N. (۲۰۱۲, December ۱۴). Address by the President of the Republic of Kazakhstan, Leader of the Nation, N.Nazarbayev “Strategy Kazakhstan-۲۰۵۰”: new political course of the established state. Official website of the President of the Republic of Kazakhstan.

Constitution of the Republic of Kazakhstan. (۱۹۹۵, August ۳۰). Official website of the President of the Republic of Kazakhstan.

International Monetary Fund. (۲۰۲۶). Republic of Kazakhstan: ۲۰۲۵ Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for the Republic of Kazakhstan (IMF Country Report No. ۲۶/۰۱۷). IMF Publication Services.

World Bank. (۲۰۲۵). Kazakhstan Economic Update – January ۲۰۲۵. World Bank Group.

Government of the Republic of Kazakhstan. (۲۰۲۴, July ۲۵). Об утверждении Национального инфраструктурного плана Республики Казахстан до ۲۰۲۹ года [On approval of the National Infrastructure Plan of the Republic of Kazakhstan until ۲۰۲۹] (Resolution No. ۶۰۶). Adilet Legal Information System.

U.S. Department of Commerce, International Trade Administration. (۲۰۲۶). Kazakhstan Country Commercial Guide.  
JSC National Company “Kazakh Invest”. (۲۰۲۱). Investments in Kazakhstan. Official website of Kazakh Invest.

Asian Development Bank. (۲۰۲۶, April). Kazakhstan’s Growth to Moderate But Stay Resilient — ADB Report. Asian Development Bank.

World Bank. (۲۰۲۴). Forming Tomorrow: Reforms for Long-Term Prosperity (Kazakhstan Economic Report, Winter ۲۰۲۳-۲۰۲۴). World Bank Group.

World Bank. (۲۰۲۴). Forming Tomorrow: Reforms for Long-Term Prosperity (Kazakhstan Economic Report, Winter ۲۰۲۳-۲۰۲۴). World Bank Group.

International Trade Centre. (۲۰۲۴). Trade Map: Trade statistics for Kazakhstan (Exports and Imports) [Data set]. Retrieved July ۱۱, ۲۰۲۶, from <https://www.trademap.org/>